

RAKSTI**Deniss Kretalovs**

Tieslietu ministrija, Sabiedrības integrācijas lietu departaments, Latvija

**RELIGISKĀS KUSTĪBAS „JAUNĀ PAAUDZE”
POLITISKĀS IDEOLOĢIJAS GALVENIE ASPEKTI**

Rakstā aplūkota reliģiskās kustības „Jaunā paaudze” darbība un proponēto ideju sistēma, fokusējot uzmanību uz tās politiskās līdzdalības veidiem un orientieriem. Tādējādi tiek identificēti reliģiskās kustības politiskās ideoloģijas galvenie aspekti, kas veido tās politisko rīcību un attīstības vadlīnijas, kā arī nosaka tas sociālās un politiskās mobilitātes pakāpi.

Tādi faktori kā komunikācijas tīklu veidošanā iesaistītie sociālie aģenti, diskursīvas telpas konstruēšanai izmantojamā izteiksmes retorika, ideju kopuma saturs, kas atspoguļojas organizācijas kontekstā lietotajos naratīvos, politikas stratēģiskās attīstības plānošanas modeļi un politiskie lozungi ļauj identificēt „Jauno paaudzi” kā uz kristīgo fundamentālismu orientētu reliģisku kustību, kas savu ideoloģiju konstruē pēc labējo kristiešu politiskajām tehnoloģijām un rīcības modeļiem. Organizācijas izvirzītā politiskā ideoloģija satur kristiešu rekonstrukcionisma ideoloģijas pazīmes – politiskas programmas un stratēģijas. Šajā ziņā „Jaunā paaudze” ir viena no tām kristīgā fundamentālisma organizācijām, kas piekopj radikālu un skaidri mērķētu politikas virzību.

**BASIC ASPECTS OF THE POLITICAL IDEOLOGY OF THE
RELIGIOUS MOVEMENT „NEW GENERATION”**

The subject of the article – the religious organization “New Generation” – is discussed as a new religious movement, and in the aspect of sociology of religion is to be typologically interpreted as a Christian neo-charismatic evangelical movement having formed as a result of cleavage. Attention is focused on the ways of political collaboration of the movement “New Generation” and the fundamental aspects of its political ideology.

The choice of the study subject is grounded on the lengthy and active activity of the group in the territory of Latvia, its topicality, popularity and dynamic growth in the material as well as in the social and political aspects. It is proved by several indicators of social attention and identification – the number of publications in press, intensity of thematic discussions and forums on the Internet, publicity measures, TV broadcasts, political and public activities.

The aim of the paper is to identify the main aspects of the political ideology of the religious organization “New Generation” by analyzing the available sources. In order to clear up these aspects, it is necessary to view the courses of activity of the religious organization and its activities in the spheres of civil, public and political participation.

*As the reference objects, mass media materials have been used as well as periodicals featuring the discourse of the organization (interviews with the organization leaders). As the primary source, the book *New World Order* by Alexey Ledyayev, the founder and main leader of „New Generation”, has been used in which he voices the main postulates of his revelation as well as the political guidelines for the future development of the system of*

administration of the world and of Latvia. The book of A. Ledyayev is to be judged as the quintessence of the political ideology of „New Generation” following which the social life in the congregation of this movement has been formed and ensured and which determines the degree of political participation and content of the movement adherents.

The following hypothesis is brought forward in the study – the elements and aspects forming the political ideology and the system of world-outlook and values of the religious movement “New Generation” clearly indicate a representation of the ideology of the Christian reconstructionism and its adaptation to the context and political situation of Latvia.

Factors like the social agents involved in the formation of communication networks, the rhetoric of expression used in the construction of the space for discourse, the content of ideas reflected in the narratives applied in the context of the organization, models of development planning of the strategic policy and political slogans allow identification of “New Generation” as a religious movement oriented to Christian fundamentalism, which construct its political ideology using the political technologies and action models of the rightist Christians. The political ideology realized by the organization contains features of Christian reconstructionism – political programmes and strategies. On this score, „New Generation” belongs to those Christian fundamentalist organizations that practise a radical and clearly targeted policy.

Šodien Latvijā demokrātisko vērtību un multikulturālisma izplatīšanās laikā vārda, reliģijas un sirdsapziņas brīvības principa īstenošanas kontekstā parādās un kļūst arvien izteiksmīgākas dažādas reliģiskās kustības un organizācijas, veidojot un paplašinot vietējo reliģisko tirgu. Reliģiskās daudzveidības laikmetā reliģiskā piederība arvien vairāk kļūst par grūti identificējamu un visai nosacītu sociālo elementu. Reliģiskajā tirgū notiek „cīņa par patērētāju vairākuma piesaistīšanu” (Berger 1969: 137–138), reliģisko organizāciju un kustību (denomināciju) piedāvājums ir visai plašs, un tās tiecas aptvert visas indivīda un sabiedrības vajadzības, cenšas piepildīt cilvēka dzīves ekspektācijas, piedāvā ikdienas realitātes pilnveidošanas veidus un nākotnes attīstības scenārijus (Krūmiņa-Koņkova, Tēraudkalns 2007: 43). Politiskā līdzdalība ir viens no elementiem, kas raksturo lielu daļu mūsdienu reliģisko organizāciju darbības un attīstības orientieru, to sekotāju un piederīgo tendenci pozicionēt sevi kā sociāli aktīvus indivīdus un politisku vadlīniju veidotājus.

„Jaunā paaudze” ir viena no reliģiskajām organizācijām, kas pieteikusi sevi sabiedrībā un politikā kā aktīvs sociālais aģents. Pētījumā aplūkoti šīs organizācijas ideoloģijas pamataspekti, kas veido organizācijas politiskās līdzdalības vektorus, nosaka reliģiskajā kopienā valdošo politisko diskursu un sociālo pozīciju.

Pētījuma mērķis ir identificēt reliģiskās organizācijas „Jaunā paaudze” politiskās ideoloģijas pamataspektus, analizējot plašsaziņā pieejamos materiālus, periodiskos izdevumus, kā arī zinātniskos rakstus par jaunām reliģiskām kustībām, it īpaši par kristiešu pentakostu un evaņģēliski harizmātiskām kustībām (Tēraudkalns 2007: 172–190). Kā

pamatavots izmantots „Jaunās paaudzes” dibinātāja un galvenā līdera Alekseja Ļedjajeva (Алексей Ледяев) grāmata „Jaunā pasaules kārtība” („Новый мировой прядок”), kurā autors manifesta veidā pauž savas atklāsmes postulātus, vīzijas un attīstības principus, tostarp arī politiskās vadlīnijas pasaules un Latvijas sabiedrības nākotnei.

Pētniecības objekta izvēle ir pamatota ar šīs reliģiskās grupas ilgstošu un aktīvu darbību Latvijas teritorijā, tās aktualitāti, popularitāti un dinamisko attīstību kā materiālajā, tā arī sociālās un politiskās ietekmes ziņā. To pierāda vairāki sociālās uzmanības un atpazīstamības rādītāji, piemēram, publikāciju skaits preses izdevumos, tematisko diskusiju un forumu intensitāte internetā, plaši reklamētas aktivitātes, kā arī sabiedriskie pasākumi, TV raidījumi, politiskas un publiskas aktivitātes.

Raksta autors apraksta jēdziena „politiskā ideoloģija” lietojumu, sniedz reliģiskās organizācijas „Jaunā paaudze” darbības īsu raksturojumu un ieskatu labējo kristiešu nostādņēs politikas diskursā, kā arī identificē un analizē "Jaunā paaudzes" ideoloģijas galvenos aspektus.

1. Politiskās ideoloģijas jēdziens

Šī raksta kontekstā ar jēdzienu „politiskā ideoloģija” tiek saprasta pārliecību un uzskatu sistēma, kas atspoguļo sociāli politisku realitāti, ņemot vērā dominējošo sabiedrisko grupu intereses (Шевченко 2001: 199). Politiskā ideoloģija lielākoties nosaka un leģitimizē politisko reformu programmas, nākotnes attīstības vadlīnijas, politisku stratēģiju un politisku prioritāšu jautājumu kopu. Maks Vēbers (Max Webber) uzskata ideoloģiju par līdzīgu citiem reliģiozajiem un pārliecības veidojumiem, par ticības sfēras fenomenu (pretstatā zinātnes sfērai), par neadekvātu realitātes atspoguļojumu, kura funkcija ir veicināt sabiedrības integrāciju, orientējot un strukturējot tās pārstāvjus dažādos sociālajos līmeņos (Пугачев; Соловьев 2000: 254–270). Aplūkojot mūsdienu politiskajā zinātnē pastāvošo skaidrojumu par ideoloģijas nozīmi, jāsecina, ka tās galvenā funkcija ir ietekmēt sabiedrības domu tādā veidā, lai sadrumstaloto sabiedrības masu vienotu kolektīvā apziņā nosprausto mērķu un uzdevumu atpazīšanai politiskajā diskursā (Гаджиев 1999). Konstruējot politisko diskursu, notiek konkrētas ideoloģiskas sistēmas ieviešana sociālajā un politiskajā telpā. Citu ideoloģijas konstruējošo aparātu starpā ir reliģiskās organizācijas, kas reflektē noteiktu sociālo grupu vai kopienas intereses, attiecinot tās uz visu sabiedrību. Kā ideoloģijas pamatelementi jāidentificē politiskās vadlīnijas, politiskās elites veidotas ekspektāciju zīmes, kas stimulē sabiedrības politisko rīcību un līdzdalību. Tādējādi, analizējot konkrētas reliģiskas organizācijas vai kustības ideoloģijas struktūras

un diskursu, ir iespējams noteikt šīs organizācijas attīstības trajektorijas sociālajā un politiskajā telpā.

2. Reliģiskās organizācijas „Jaunā paaudze” raksturojums

Turpmāk tiks ieskicēta draudzes "Jaunā paaudze" vēsture un attīstība, neiedziļinoties tās mācības un teoloģijas skaidrošanā, kā arī organizācijas sociālā tīklojuma un struktūru noteikšanā. „Jaunā paaudze” tiks aplūkota kā jauna reliģiskā kustība¹ un tipoloģiski interpretēta reliģijas socioloģijas aspektā kā kristīga neoharizmatiska evaņģēliska kustība ar pentakostisma elementiem (Tēraudkalns 2007: 172–190).

Reliģisko organizāciju „Jaunā paaudze” 1989. gada novembrī dibina bijušais Rīgas Vasarsvētku baznīcas vadītājs, toreiz baptists pēc pārliecības² Aleksejs Ļedjajevs, kad tiek atbrīvots no mācītāja amata bīskapa Vasilija Boečko (Василий Боечко) vadītajā Vasarsvētku baznīcā. Atlaišanas iemesls ir šķelšanās starp Rīgas Vasarsvētku baznīcas mācītājiem. V. Boečko pārmet A. Ļedjajevam viņa dievkalpojumu jaunievedumus – izrādes elementus un modernas mūzikas pavadījumu, emocionāli ekspresīvo un brīžiem agresīvo sludināšanas manieri u. c. jauninājumus, kas ir nepieņemami tradicionālajai Vasarsvētku konfesijai un tamdēļ izraisa asu kritiku.³

Atmodas atmosfēra, kas valdīja sabiedrībā 90. gadu sākumā, stiprina A. Ļedjajeva ieceres piesaistīt savu ideju īstenošanai dedzīgus piekritējus, ar kuriem varētu dibināt jaunu draudzi (Шабанов 1995).⁴ Uz jaunradi tendētais A. Ļedjajevs, rīkojot vairākas aģitācijas akcijas un aktīvi propagandējot „jauno” Dzīvā Dieva pielūgsmi, visai īsā laika posmā sapulcina aptuveni 150 atbalstītāju. Rezultātā jau 1991. gada jūlijā draudze tiek reģistrēta Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas reliģisko organizāciju reģistrā kā Evaņģēliskās ticības kristiešu baznīca „Jaunā paaudze” (29.07.1991. Nr.710).

¹ Jauno reliģisko kustību apzīmējumā reliģiju pētnieki bieži vien sintezē dažāda rakstura reliģiskās grupas, apvienības, kustības, garīgas attīstības mācību sistēmas un reliģiskās prakses, kas ir nesen parādījušās reliģiskajā tirgū kādas konkrētas sabiedrības kontekstā (Barker 2001: 10631–10634; Krūmiņa-Konkova, Tēraudkalns 2007; Chryssides 1997).

² Fragments no A. Ļedjajeva intervijas „Новости христианского мира”: „Mēs esam baptisti. Bet baptistu baznīcā pirms 20–30 gadiem vispār neviens par labklājību nebija mācījis (Cf. Ļедяев рассказывает 2006).

³ Fragments no A. Ļedjajeva intervijas: „Mēs bijām atmetuši cilvēku uzliktos likumus, piemēram, to, ka sievietes nedrīkst lietot kosmētiku, ka, Dievu lūdzot, viņām galvā jāsiens lakatiņš, ka, mūzikai skanot, nekādā ziņā nedrīkst lūgt Dievu, un tā es šos aizliegumus varētu vēl turpināt. Es zināju, ka Dievs mūs dzird arī bez visiem šiem noteikumiem, bet tā bija sacelšanās pret tā laika tradīcijām. Draudze bija sadalījusies divās savā starpā karojošās nometnēs.” (Cf. Ļедяев рассказывает 2006)

⁴ A. Šabanovs apgalvo, ka 1991. gada 11. maijā ar zviedru Vasarsvētku draudzes pārstāvi (U. Ekmana, P. Igrena) atbalstu A. Ļedjajevs mēģina reģistrēt savu draudzi Tieslietu ministrijas (turpmāk – TM) reģistrā kā garīgi izglītojošo centru „Jaunā paaudze”, bet saņem atteikumu. 1992. gadā viņš atkārtoti iesniedz prasību reģistrēt centru, bet TM paziņo, ka pēc sludinātās reliģiskās mācības u. c. pazīmēm draudzi iespējams reģistrēt tikai kā Vasarsvētku draudzi „Jaunā paaudze”. Bet A. Šabanova rakstā minēts, ka draudzes „Jaunā paaudze” oficiālais reģistrācijas numurs izdots 1991. gada 29. jūlijā (Шабанов 1995).

Pastāvēšanas sākumposmā draudzi būtiski atbalsta Vasarsvētku evaņģelizācijas kristīgais centrs „Dzīvības vārds” (Livets Ord) Ulafa Ekmana (Ulf Gunnar Ekman) un Karla Gustava Severina (Carl Gustaf Severin) vadībā.⁵ Organizācija „Dzīvības vārds” tajā laikā ir viena no spēcīgākajām kristīgi neoharizmātiskajām kustībām Zviedrijā, kuru sabiedriskajā telpā bieži vien vērtē kā smadzeņu skalošanas, naudas piesavināšanas, bīstami labēji noskaņotu, amerikanizētu un nezviedrisku organizāciju (Coleman 2000: 9).⁶ Organizācijai strauji attīstoties, tās darbība sāk sniegties krietni pāri Skandināvijas valstu robežām, aktīvi veidojot sadarbības kontaktus ar jaunām reliģiskām formācijām gan Rietumeiropā, gan bijušajās PSRS republikās, tostarp Baltijas valstīs. Tieši organizācijas „Dzīvības vārds” vadītāji, saskatot A. Ļedjajevā organizatora un līdera potenciālu, piedāvā viņam ar draudzi pārstāvēt Latviju „Dzīvības vārda” starptautiskajā tīklā.

Pakāpeniski intensificējot savas darbības tempus, ambiciozais A. Ļedjajevs izvēlas iet vēl radikālāku ceļu nekā viņa Skandināvijas partneri. Pēc viņa manifesta „Jaunā pasaules kārtība” publicēšanas 2002. gadā zviedru evaņģelizācijas kristīgā centra „Dzīvības vārds” aktīvisti un vairāki „Jaunās paaudzes” locekļi pārtrauc attiecības ar A. Ļedjajevu. Šajā attīstības posmā draudzē notiek pakāpeniska pārorientācija uz viņa „jaunās pasaules kārtības” ieviešanu Latvijā un citās valstīs. Mainās arī draudzes vadošās elites sadarbības partneri un organizācijas struktūra, paaugstinās tās sabiedriskās līdzdalības līmenis un paplašinās ārējo sociālo komunikāciju intensitāte. A. Ļedjajeva izvēlētā draudzes attīstības vīzija pārsātināta ar asu „cīnītāja” retoriku par labu konservatīvo kristiešu ideju un vērtību aizstāvēšanai.

Globalizācijas procesu ietekmē notiekošo iekšējo pārmaiņu rezultātā no 1989. gada līdz 2009. gadam draudze izaug par starptautisku reliģisku kustību ar vairāku filiāļu transnacionālo tīklu visā pasaulē.⁷ Statistikas dati par Latvijas Republikā reģistrēto konfesiju draudzēm un draudžu locekļiem liecina, ka uz 2005. gada 1. janvāri organizācijā ir reģistrētas 15 draudzes un 5170 locekļi (Latvijas Reliģiskās organizācijas 2005: 6), bet

⁵ Fragments no U. Ekmana un A. Ļedjajeva sarunas stenogrammas 2003. gada 18. decembrī. A. Ļedjajevs: Es vispār cieniu jūs kā Dieva kalpus un mūsu skolotājus... Jūs taču no sākuma mācījāt lūgties, kliegt, karot. [...] U. Ekman: [...] un ja tu dari to, ko mēs bijām mācījuši [...], tad mēs arīdzan bijām mācījuši tevi klausīties un būt paklausīgam. (Cf. Официальная позиция 2004)

⁶ Vairāk par reliģisko organizāciju „Dzīvības vārds” skatīt (Coleman 2000).

⁷ 2006. gadā „Jaunās paaudzes” kristīgie centri (New Generation Christian Centers) atrodas 16 pasaules valstīs: Latvijā, Argentīnā, Armēnijā, Baltkrievijā, Krievijā (45 centri), Ukrainā (119 centri), Polijā, Igaunijā, Somijā, Lielbritānijā, ASV, Lietuvā, Izraēlā, Vācijā, Kazahstānā, Uzbekistānā (Cf. Официальная позиция 2004; Cf. New Generation Christian Center (skatīts 16.01.2009.)).

uz 2008. gada 1. janvāri – 5075 locekļi (Reliģisko savienību (baznīcu), diecēžu un reliģisko organizāciju 2008. gada pārskats: 5).⁸

Organizācijas mājas lapā norādīts, ka 2009. gadā tās darbības misija ir „nostiprināt Dieva Valstību visās mūsu dzīves sfērās, tai skaitā medijos, kultūrā, politikā, izglītībā, biznesā u. c. „Jaunā paaudze” cieši sadarbojas ar citu baznīcu vadītājiem un politiskajiem līderiem, kuri apzinās Lielā Uzdevuma svarīgumu.” (Cf. Baznīca (skatīts 15.12.2008.)) Šis raksturojums reprezentē organizācijas politikās ambīcijas – valsts varas institucionālā aparāta pakāpenisku pārorientēšanu uz kristīgajām vērtībām un visas sabiedrības evaņģelizāciju. Komunikāciju loka un sociālo tīklu paplašināšana starptautiskajā mērogā, partnerattiecību veidošana ar konkrētiem politiskās elites pārstāvjiem, tieksme uz dialogu ar citu kristīgo konfesiju pārstāvjiem kopīgu mērķu sasniegšanai ir tie instrumenti, kurus organizācija izmanto, lai izpildītu šo politisko misiju.

Līdzīgi pārējām neoharizmātiskajām draudzēm, „Jaunā paaudze” jau no paša sākuma orientējās uz vidusšķiras mērķauditoriju, pārsvarā jauniešiem un vecāka gadagājuma cilvēkiem. Daudzveidīgi un radoši pielietojot dievkalpojumus jaunas tehnoloģijas, mūsdienīgu mūziku un dejas, masu komunikācijas līdzekļus, PR kampaņas, draudze piedāvā dievkalpojuma formu kā atraktīvu un teatrālu uzvedumu jeb masu konferenci.⁹ Tas piesaista draudzei enerģiskus un apņēmīgus sabiedrības pārstāvjus, kuri iekļaujas reliģiskās kopienas hierarhijas veidošanā un struktūras paplašināšanā.

Balstoties uz Starka-Beinbridža (Rodney Stark, William Bainbridge) reliģijas socioloģijas trīspakāpju dalījumu *baznīca-sekta-kults*, kustība „Jaunā paaudze” ir jāidentificē kā sekta tipa reliģiska organizācija. Uz piederību šim tipam norāda draudzes dibināšanas vēsture – tā izveidota šķelšanās jeb shizmas¹⁰ rezultātā, atdaloties no lielākas reliģiskas struktūras (Stark, Bainbridge 1985: 25). Rodnijs Starks un Viljams Beinbridžs sektu raksturo kā reliģisku kustību ar organizētu grupas veida struktūru, kas tiecas kļūt par pilnvērtīgu, atzītu un leģitīmu reliģijas institūtu, izvēloties „lielās spriedzes” (tension) trajektoriju (Stark, Bainbridge 1985: 23–24). „Jaunās paaudzes” pašidentifikācijas process ilustrē, kā reliģiska organizācija, kas sākumā pretendē uz sekta statusu, savā attīstības

⁸ Oficiālais draudzes locekļu skaits jāuvert skeptiski. Reliģisko lietu pārvaldes pārskatā par 2008. gadu norādīts tieši tāds pats reģistrēto sekotāju skaits kā 2005. gadā un 2006. gadā. Tie ir dati, ko sniedz pati organizācija, un tie ir grūti pārbaudāmi. Tas pats attiecas arī uz draudžu skaitu.

⁹ Viens no „Jaunās paaudzes” garīgās konferences pastāvīgajiem viesiem, Nigērijas harizmātiskās draudzes mācītājs Anselms Madubuko, raksturo minēto orientāciju šādi: „Kristietībai ir jāizmanto paši modernākie garīgie ieroči cīņai ar sātanu. [...] Šodien neviena armija nelieto novecojušo aprīkojumu. Tāpat arī baznīcai ir jāaug lūgšanā, jāpāriet jaunā svaidīšanas un spēka līmenī, nesamierinoties ar vecām atklāsmēm un nesadzīvojot ar vecām, vienveidīgām lūgšanām.” (Tēraudkalns 2007: 177)

¹⁰ σχίσμα – „šķelšanās”, „atsacīšanās”, „strīds” kristīgo baznīcu kontekstā. Shizma (gr. schisma) – nodalīšanās no likumīgā bīskapa [šķeltniecība – D. K.] (Cf. Baznīcas terminu vārdnīca (skatīts 16.01.2009.)).

dinamikā universalizējas, tiecoties pārtapt par baznīcu un pat denomināciju/konfesiju (Stark, Bainbridge 1985: 22). „Jaunā paaudze”, pakāpeniski attīstoties, pastāvīgi piemēro sev jaunu identitāti: 20. gadsimta 90. gados tā dēvē sevi par kristīgās izglītības centru, 21. gadsimta sākumā identificē sevi ar kristīgo baznīcu, neuzsverot savu konfesionālo piederību konkrētai Vasarsvētku grupai jeb pentakostiem, pēdējos gados (2007–2009) sastopami vairāki pašas organizācijas sniegtie apzīmējumi – „starptautiskā apustuliskā kustība” (Cf. Baznīca (skatīts 15.12.2008.)) un „relīģiskā konfesija kā piecdesmitnieku harizmātiskā kustība”. (Cf. Времена меняются 2008) Vērojot „Jaunās paaudzes” attīstības dinamiku, no vienas puses, centieni veidot dialogu ar citu kristiešu konfesiju līderiem un atsevišķiem politiskās elites pārstāvjiem norāda uz organizācijas tieksmi mazināt spriedzi (tension) ar varas eliti, no otras puses – agresīvā aģitācija un neiecietība pret atsevišķām minoritāšu grupām liecina par tās konfrontācijas palielināšanos publiskajā telpā.

Apzīmējums „sekta” mūsdienu sabiedrībā ir visai politizēts un bieži vien tiek izmantots, lai diskreditētu, apvainotu vai ciniski raksturotu kādu reliģisku minoritāti, uzsverot tās atšķirību no tradicionālo reliģiju konfesijām vai izceļot tās „citādību” un „svešo dabu”. Organizācijas „Jaunā paaudze” piederība „sektai” ir nostiprinājusies sabiedriskajā diskursā, ņemot vērā: 1) organizācijas vadītāja patosu, nosaucot sevi par Dieva apustuļi; 2) netradicionālo kristīgo vērtību sludināšanas un dievkalpojuma pieeju (Tēraudkalns 2007: 175–183); 3) reliģiskās organizācijas orientāciju uz materiālo labklājību; 4) organizācijas galvenā mācītāja un citu līderu agresīvo un neiecietīgo attieksmi pret netradicionālajām minoritātēm.

3. Ieskats kristiešu labējo kustību politiskajās ideoloģijās

Mūsdienu globalizācijas un transnacionālo tīklu attīstības laikmetā ir visai komplicēti noteikt tās pamatiezīmes un raksturojošos elementus, kas attiecināmi uz visām Vasarsvētku neoharizmātiskajām kustībām. It īpaši tas saistīts ar centieniem identificēt šo kristietības virzienu politisko pozīciju un to politiskās ideoloģijas saturu, kurā mēdz saskatīt pat kardināli pretējus uzskatus, piemēram, liberāli noskaņotos sociālistus un reizē konservatorus ar galēji labējām nostādnēm (Tēraudkalns 2007: 176). Pētnieks Frederiks Andersons (Frederick Anderson), kas aplūko pentakostismu kā globālu sociālu fenomenu, šo vērtējumu daudzveidību izskaidro ar to, ka Vasarsvētku kustības sākums un attīstība nav saistāma ar kādu konkrētu personību un draudzi, bet ar atsevišķu līderu aktīvu reliģisku darbību 20. gadsimtā dažādās pasaules daļās (Anderson 2004: 172).

Pēdējos 30 gados novērots, ka liela daļa no Vasarsvētku neoharismātiskajām draudzēm aktīvi iesaistās politikā, pārsvarā atbalstot konservatīvi labējo spārnu. Šī tendence visvairāk pamanāma ASV, bet arī ārpus tās aizvien vairāk neoharismātu kustību kļūst politiski aktīvas, iestājoties par labējo idejām.

Labējo kristiešu¹¹ politiskie lozungi aicina uz kristīgo vērtību saglabāšanu, propagandējot konservatīvās idejas Amerikas stabilas un ētiski skaidras nākotnes nodrošināšanai, kritizējot kreisi orientēto liberāļu dienas kārtības jautājumus, piemēram, dzimumu līdztiesību un iecietības politiku pret cilvēkiem ar dažādu seksuālo orientāciju, reliģijas pārliecību un etnisko izcelsmi.

Kopš 80. gadiem labējie kristieši ieņem visai spēcīgu pozīciju ASV politiskajā arēnā. 1979. gadā pēc televaņģēlista Džerija Felvuela (Jerry Falwell) ierosinājuma izveidota organizācija “Morāla majoritāte” (Moral Majority),¹² kura, iestājoties par paraugģimeņu un Paraugamerikas attīstību, kļūst par kristiešu fundamentālistu ideju katalizatoru. Bet par ievērojamu politisku spēku labējie kristieši pārvēršas 1980. gadā, kad ar viņu atbalstu ASV prezidenta vēlēšanās uzvar Ronalds Reigans (Ronald Reagan). Savu politisko ietekmi labējie ar Petu Robertsonu (Pat Robertson) priekšgalā uz brīdi izlaiž no rokām tikai 1988. gadā, zaudējot cīņā par prezidenta krēslu. Tomēr jau 1994. gadā labējie revanšējas – Republikāņu partija Džordža Buša (George Bush) vadībā uzvar ASV prezidenta vēlēšanās (Hicks 1996–2003). Dž. Buša prezidenta kampaņu vada labējā spārna līderis P. Robertsons. 2003. gadā aptuveni 15% no ASV elektorāta identificē sevi ar labējiem kristiešiem, kas ir nopietns vēlēšanu bloks Republikāņu partijā. Pēc amerikāņu reliģijas filozofa Džona Hiksa (John Hicks) domām, neskatoties uz to, ka labējiem kristiešiem ir pietiekami noturīgi komunikācijas un sociālie tīkli, lai ietekmētu elektorāta politiskus un politisko lēmumu pieņemšanu, ASV politiskajā sfērā tiem trūkst vienotības potenciāla (Hicks 1996–2003).

Kristiešu labējo kustību attīstība cieši saistīta ar tās fleksibilitāti un spēju savlaicīgi mainīt darbības stratēģiju atbilstoši politiskā un publiskā diskursa aktuālajiem jautājumiem.

¹¹ Labējie kristieši (Christian Right) ir aktīva, politiski ievirzīta kustība, kas ietver sevī indivīdus ar dažādiem teoloģiskiem uzskatiem un ticības pārliecības pakāpi, piemēram, luterāņus, pentakostus, kristiešu fundamentālistus un mormoņus. Bieži vien labējos kristiešus dēvē arī par reliģiski labējiem, kas ir neadekvāts apzīmējums, jo par reliģiski labējiem var būt ikviena reliģiska tradīcija vai kustība, piemēram, musulmaņi vai ebreji (Murray 1996; Wilcox 1996).

¹² Sabiedriskā organizācija “Morāla majoritāte” (Moral Majority) iestājas pret tādām sociālām kustībām, kas aizstāv aborta legalizāciju, cīnās par geju un sievietes tiesībām. Tā aizstāv lūgšanu ieviešanu izglītības iestādēs, aizsardzības politikas stiprināšanu. Tieši šī organizācija kļūst par jauno kristiešu fundamentālistu ideju katalizatoru un to ienākšanu politiskajā arēnā. Organizācija piesaista piekritējus, proponējot idejas par paraugģimeni un Paraugameriku (Cf. The Moral Majority (skatīts 16.01.2009.)).

Piemēram, pēc savas sakāves P. Robertsons nomaina politiskos saukļus elektorāta mobilizēšanai, akcentējot ģimenes, kristiešu pamatvērtību saglabāšanu globalizācijas kontekstā. Pēdējā laikā manāma labējo tieksme iesaistīt politiskajā kampaņā arī citu konfesiju un reliģiju pārstāvjus – katoļus, ortodoksālos jūdāistus u. c., lai vienoti cīnītos par kopējiem mērķiem, vai drīzāk – pret kopējiem ienaidniekiem.

Nav pārsteigums, ka neoharismātiskajām kristīgajām kustībām labējo kristiešu proponētās idejas par teokrātisku valdību un politisko varu ir tik pievilcīgas. Tāpat kā labējie kristieši, neoharismāti savas politiski ideoloģiskās stratēģijas veido, strikti ierāmējot tās pretstatā „mēs – viņi”, kur ar pretpolu „viņi” tiek saprasts tāds „ienaidnieks”, kas apdraud kristiešu primāro lomu sabiedrības veidošanā un noraida kristīgo vērtību dominanti. Apliecinājums tam ir Vasarsvētku neoharismātu kustību pārstāvju atbalsts P. Robertsonam 1988. gada vēlēšanu kampaņā (Hicks 1996–2003).

Amerikāņu žurnālists un publicists Frederiks Klarksons (Frederick Clarkson), kurš pēta reliģisko grupu labējo spārnu, īpašu uzmanību pievērš kristiešu fundamentālistu politiskās ideoloģijas formai – kristiešu rekonstrukcionismam, kā arī tām reliģiskajām grupām, kas izmanto šo ideoloģiju savu politisko programmu veidošanā (Clarkson 1994). Kristiešu rekonstrukcionisma virziena¹³ ideju pamatā ir tieksme aizstāt demokrātisku pārvaldes sistēmu ar teokrātiski noskaņotu politisko eliti, kas savā darbībā vadītos pēc „Bībeles likuma” (Biblical Law), pielāgojot to atbilstoši situācijai. Rekonstrukcionisma ideoloģijas piekritēji uzskata kristiešu morālos principus un vērtību sistēmu par absolūto uzvedības kodeksu un strikti noraida jebkādas izpausmes, kas ir pretrunā ar to, kā, piemēram, ķecerība, aborti, homoseksualitāte, pornogrāfija, narkomānija (Clarkson 1994).

Savās politiskajās programmās kristiešu rekonstrukcionisti propagandē radikāli konservatīvas idejas, pamatojot tās tikai un vienīgi ar Bībeles autoritāti.¹⁴ Pēc rekonstrukcionisma ideoloģijas principiem civilā iekārta kalpo kristiešu Dieva likumu ieviešanai visos pārvaldes līmeņos un hierarhijā. Augstākās varas institūtam ir jābalstās uz Dieva likumiem, tam jāpakļauj ikviens pilsonis neatkarīgi no viņa etniskās izcelsmes, dzimuma, sociālā stāvokļa. Tos sabiedrības pārstāvjus, kas piekopo grēcīgu dzīves veidu (Bībeliskajā izpratnē), rekonstrukcionisti dēvē par valsts ienaidniekiem un pieprasa tiem

¹³ Rekonstrukcionisma ideoloģijas piekritēju koncepcijas pamatavots ir R. Dž. Rašdūnija (Rousas John Rushdoony) 1973. gadā publicētie Bībeliskā likuma institūti (Institutes of Biblical Law), kur 800 lappusēs skaidroti desmit baušļi. Pēc tiem – konstitūcijai obligāti ir jābalstās uz kristietību, nevis uz uzskatu, vārda brīvības un plurālisma principiem.

¹⁴ Viens no ideoloģijas pārstāvjiem Deivids Čiltons (David Chilton) šādi apraksta rekonstrukcionistu pamatmērķi: „Kristiešu mērķis pasaulē ir Bībeliskās teokrātiskās republikas vispārēja attīstība, kurā ikviena sfēra pakļauta Jēzus Kristus Kunga un Dieva likumiem.” (Clarkson 1994)

nāvēssodu. Nāvēssoda piemērošanas veids arī tiek attaisnots ar Svēto Rakstu autoritāti (nomētāšana ar akmeņiem, pakāršana, noduršana ar zobenu).

Rekonstrukcionisma ideju popularizēšanai aktīvi tiek izmantotas mūsdienu informācijas un masu komunikāciju tehnoloģijas. Viena no ietekmīgākajām labējo kristiešu fundamentālistu organizācijām šajā aspektā ir Kristiešu koalīcija (Christian Coalition) (Cf. Christian Coalition (skatīts 04.03.2009.)), ko 1988. gadā nodibina vēlēšanu kampaņu speciālists Pets Robertsons kopā ar Republikāņu aktīvistu Ralfu Rīdu (Ralph Reed) prezidenta priekšvēlēšanu kompānijas atbalstam. Šīs organizācijas pamatfunkcija ir vēlēšanu mobilizēšana un interešu lobēšana prezidenta Džordža Buša kompānijas laikā. Par Džordža Buša elektorāta sasniegumiem saistībā ar „balto” evaņģēlistu atbalstu vēlēšanās liecina statistika: 2000.gadā par Dž. Bušu nobalso 68% „balto” evaņģēlistu, bet 2004. gadā – 78% (Linker 2008).

Kristiešu koalīcijas misijā ietilpst juridisku konsultāciju sniegšana īstenām kristiešu ģimenēm (pro-family), šo ģimeņu pārstāvniecība lokālajās padomēs, izglītības iestādēs, valsts pārvaldes institūcijās un Kongresā, kā arī kristiešu vērtību aktīva propaganda publiskajā sfērā, līderu sociāla un politiska apmācība un protestu akciju rīkošana pret antikristiešu manifestācijām. Organizācijas politiskajā diskursā skaidri konstruēti rekonstrukcionisma ideoloģijas pamatelementi: ienaidnieka tēla veidošana; Vispasaules kristiešu valdības dibināšanas ideja; proaktīva politiskā līdzdalība; radikāla, izteikti neiecietīga attieksme pret seksuālajām un ne-kristiešu reliģiskajām minoritātēm.

4. Kustības „Jaunā paaudze” politiskās ideoloģijas galvenie aspekti

Kaut arī kustības „Jaunā paaudze” tieksme aktīvi iesaistīties politiskajos un sabiedriskajos procesos pilnvērtīgas labdarības organizācijas un visu kristiešu tiesību aizstāvētājas veidolā ļauj tai arvien biežāk parādīties sabiedriskajā diskursā, tomēr tās piekoptās kristiešu rekonstrukcionisma ideoloģijas dēļ „Jaunajai paaudzei” ir sarežģīti iegūt pietiekami lielu atbalstītāju skaitu un ievērojami ietekmēt politiskās varas lēmumus. Cik lielā mērā „Jaunā paaudze” Latvijā varētu sasniegt tos panākumus, ko uzrāda labējo kristiešu rekonstrukcionisti ASV?

Visbiežāk „Jauno paaudzi” sabiedriskajā un politiskajā diskursā reprezentē tās galvenais līderis Aleksejs Ļedjajevs. Viņa nostāja, autoritāte, paustais viedoklis lielākoties nosaka organizācijas idejisko virzību un darbības stratēģiju. Būdams organizācijas „seja”, A. Ļedjajevs savu sabiedrisko imidžu un pozīciju pārsvarā konstruē, uzņemoties aktīva eksperta lomu gadījumos, kad jāizsaka savs vērtējums politiķu rīcībai un pieņemtajiem

lēmumiem. Viņa izteiksmes līdzekļu (sprediķis, svinīga uzruna, teatrālā uzveduma scenārijs, grāmatas, publiskie izteikumi, sniegtie komentāri un intervijas plašsaziņas līdzekļos) analīze var sniegt pilnīgāku priekšstatu par kustības politiskās ideoloģijas saturu.

Tie politiskie lozungi un priekšnosacījumi, ko A. Ļedjajevs izmanto publiskajā telpā vismaz pēdējos astoņos gados, atklāj viņa ciešo saikni ar ASV kristiešu rekonstrukcionistiem. A. Ļedjajevs nosauc vairākas autoritātes, kas būtiski ietekmē „Jaunās paaudzes” attīstību un politiskās simpātijas, piemēram, Skots Laivlijs (Scott Lively), Kens Hatčersons (Ken Hutcherson), Pets Robertsons u. c.

„Jaunās paaudzes” politiskās vadlīnijas atrodamas A. Ļedjajeva 2002. gadā publicētajā manifestā „Jaunā pasaules kārtība”. Organizācijas oficiālajā mājas lapā šis sacerējums raksturots kā „visslavenākais no mācītāja Alekseja darbiem, kas kļūst par baznīcas „Jaunā paaudze” līdera filozofiskā brieduma liecību [...], iezīmējot pēdējā laika kalpošanas taktiku un stratēģiju. Pats baznīcas gars – harismātiskais, radikālais, reformējošais – nosaka mācītāja pozīciju un viņa vīziju par kristiešu lomu un vietu mūsdienu pasaulē. Iejaukšanās un ekspansija – lūk, galvenā pēdējā laika baznīcas stratēģija [...], lūk, skrejceļš, pa kuru baznīca ies un sludinās Dieva Valstību pa visu pasauli.” (Cf. Grāmatas [skatīts 15.12.2008.]).

A. Ļedjajeva ideja par jaunās pasaules kārtības veidošanu visticamāk ir aizgūta no Kristiešu koalīcijas līdera Peta Robertsona 1991. gadā iznākušā sacerējuma „Jaunā pasaules kārtība” (The New World Order) (Robertson 1991). Robertsons savā grāmatā pauž radikālas idejas par vispasaules savvērestību politiskajā un ekonomiskajā līmenī, vēršoties pret asociālajiem sabiedrības elementiem, piemēram, narkotiku tirgotājiem, alkohola lietotājiem, revolucionāri noskaņotajiem fanātiķiem, ka arī pret nekristiešu pārstāvjiem – sekulārajiem humānistiem, homoseksuāļiem, komunistiem, ateistiem, sātanistiem. Visas šīs sabiedrības grupas ar savu dzīves veidu un uzvedību atbalsta „antikrista” sacelšanos pret kristiešu pasauli un tās vērtībām. Dons Viklejs (Don Wilkey) recenzijā par P. Robertsona grāmatu raksturo tās autora nostāju šādi: „Sātans stāv pie pasaules valdīšanas programmas [...], kas nozīmē ASV sabrukšanu, piepildot viņa [sātana – D. K.] mērķus. Sātana interese par starptautisko naudu tiecas uz ārzemju politikas kontroli.” (Wilkey 1991)

Līdzīgi P. Robertsonam A. Ļedjajevs savā manifestā izmanto konspirācijas teoriju, iezīmējot atpazīstamos ienaidnieku tipus, kas nostājas pret kristīgās ideoloģijas būtību, manipulē ar politiķiem un varas pārstāvjiem – okultisti, priesteri, masoni, astrologi, pareģotāji, burvji, ekstrasensi un citi slepenie padomdevēji (Ледев 2002: 11).

Gluži kā rekonstrukcionistu nākotnes atklāsmes, arī A. Ļedjajeva radikālā vīzija par jauno kārtību izpaužas kā augstāko evaņģēlisko ideju ielaušanās un ekspansija¹⁵ sabiedriskajā apziņā un valsts varas aparātā (Ледяев 2002: 20). Viņa globālais virsmērķis ir visu iespējamo ietekmēšanas mehānismu pielietošana, lai izveidotu vienotu kristīgo politisko telpu, t. s. ģeopolitisko diskursu, kurā „Evaņģēlijam jāklūst par valsts likumdošanas pamatu, Evaņģēlijam jāklūst par tiem principiem, pēc kuriem dzīvos cilvēki visā pasaulē”. (Ледяев 2007) Bet par savu politisko uzdevumu A. Ļedjajevs uzskata dažādu kristiešu konfesiju un citu reliģiju pārstāvju konsolidāciju cīņai par kristiešu tiesību aizstāvēšanu,¹⁶ kas tāpat kopē labējo kristiešu stratēģiju veiksmīgai politikas īstenošanai.

Kādus mehānismus un ietekmes metodes izmanto kustība „Jaunā paaudze”, lai īstenotu šos mērķus un uzdevumus? Pirmkārt, jāpievērš uzmanība tam, ka A. Ļedjajevs spēj operatīvi nojaust un pielāgot savām interesēm sabiedrībā valdošu noskaņojumu, piemēram, attiecībā uz ES liberālajām idejām – vienlīdzīgās attieksmes ieviešana neatkarīgi no dzimuma, rases un etniskās piederības, reliģiskās pārliecības vai seksuālās orientācijas. Izmantojot situāciju, kad lielākā sabiedrības daļa nav gatava pilnīgi atzīt jaunās demokrātiski liberālās vērtības, kas balstītas uz vienlīdzības un dažādības principiem, A. Ļedjajevs aktīvi aģitē cīnīties pret šīm vērtībām un to atbalstītājiem, visās pasaulēs nelaimēs vainojot seksuālās minoritātes, feministes, abortu aizstāvjus, islama reliģijas piekritējus.

Otrkārt, nozīmīga ir masu mediju loma sabiedrības atdzimšanas jeb „jaunās pasaules kārtības” ieviešanas plānā. „Tas, kurš uzvarēs informācijas karā – tas uzvarēs atdzimšanā.” (Ледяев 2002: 2) Moderno komunikāciju tehnoloģiju pielietošana ir svarīgs instruments draudzes „ietekmju zonu” un sabiedriskā diskursa konstruēšanai, piemēram, PR kampaņas [sabiedrisko attiecību kampaņas – D. K.] veidošana TV kanālos, radioprogrammās, internetā un presē.¹⁷ „Jaunā paaudze” pagaidām ne īpaši izvērsti, bet profesionāli izmanto šīs tehnoloģijas, informējot savus piekritējus un pārējo sabiedrību par draudzes aktivitātēm un darbības rezultātiem.

¹⁵ Piemēram, leksēmas, kas raksturo kristīgās ideoloģijas pozicionēšanu, – „iebrukšana”, „ekspansija”, „uzspiest”, „iznīcināt”, „dominēt”, „ietekmēt”, „valdīt”, „samīt”, „ienaidnieku spēki” u. c.

¹⁶ Intervijā par pilsoņu pozīciju un kristiešu ekspansiju (otrā daļā) A. Ļedjajevs atzīst: „Saprotiet, kad es saku par jauno pasaules kārtību, es nerunāju par varas gāšanu, es nerunāju par revolūcijām – es runāju par savu pārstāvju izvirzīšanu valsts varas iestādēs, lai valstiskā līmenī viņi varētu aizsargāt Evaņģēlija intereses.” (Ледяев 2002: 5)

¹⁷ „Ja mēs runājam par garīgo atdzimšanu, tad tam nepieciešams PR [Public Relation – D. K.], nepieciešami masu mediji, jo lielākā daļa masu informācijas līdzekļu ir angažēti, bet to masu informācijas līdzekļu procents, kuri analizē jautājumus par garīgo atdzimšanu, diemžēl ir niecīgs.” (Cf. Aleksejs Ļedjajevs (skatīts 08.03.2007.))

Treškārt, atdzimšanai jānorit, aktīvi ietekmējot politisko eliti, piedāvājot tai konkrētas ideoloģijas modeli – ikviena sabiedrības locekļa pakļaušanu baznīcai. A. Ļedjajeva izpratnē šāds modelis nenovēršami būtu jāievēro visu valstu valdībām (Ледяев 2002: 23). P. Robertsona izteikumi un provizoriskie apgalvojumi par politiskās varas pakļaušanos kristīgajai baznīcai ir visai līdzīgi: „Es gribu redzēt nākotni, kurā taisnīgie sabiedrības kalpi okupēs Balto namu un aizņems federālās pozīcijas, vīrieši un sievietes vadīsies pēc pozitīvajiem principiem, godīguma un vienprātības.” (Goldberg 2006) A. Ļedjajevs apzinās politiskās elites iesaistīšanas nepieciešamību savas ieceres īstenošanai, apgalvojot, ka tikai „no augšas”, no varas iestādēm – ministrijām, kongresiem un parlamentiem sabiedrības telpā jāienāk jaunās pasaules kārtības ideoloģijai (Ледяев 2002: 2–3).

Latvijā „Jaunās paaudze” cieši sadarbojas ar „mācītāju” politiskās partijas – Latvijas Pirmās partijas (turpmāk – LPP) elites pārstāvjiem – Jāni Lujānu, Daini Turlaju, Aināru Šleseru, Jāni Šmitu, Aināru Baštiku, Intu Feldmani u. c. (Saulītis 2008). Presē un internetā bieži vien parādās ziņas par LPP biedriem, kuri pēc A. Ļedjajeva ielūguma apciemo „Jaunās paaudzes” rīkotos pasākumus (Cf. Латвийская (skatīts 13.02.2009.)). A. Ļedjajevs savukārt tiek aicināts uz LPP pasākumiem. Piemēram, 2007. gada novembrī Rīgā, Ineses Šleseres rīkotajās Lūgšanas brokastīs, starp citu kristīgo konfesiju pārstāvjiem un politiķiem bija arī A. Ļedjajevs (Левушкан 2007). No vienas puses, LPP biedri publiskajā telpā īpaši neuzsver savu saistību ar „Jauno paaudzi”, bet, no otras puses, pats A. Ļedjajevs un viņa organizācijas sabiedrisko attiecību aģentūras darbinieki aktīvi popularizē savas „draudzīgās” un partneriskās attiecības ar atsevišķiem partijas elites pārstāvjiem.

A. Ļedjajevs aktīvi meklē dialoga iespējas ar politisko varu arī ārpus Latvijas, par ko liecina viņa līdzdalība vairākās politiska rakstura aktivitātēs, pārsvarā ASV un Ukrainā. Šeit jāmin „Jaunās paaudzes” elites pārstāvju ārzemju vizītes, kas būtiski ietekmē šīs reliģiskās organizācijas attīstību un atpazīstamību pasaules publiskajā telpā. 2005. gadā „Jaunās paaudzes” līderi viesojās pie kristīgās telekompānijas „God Digital” ģenerāldirektora Rorija Aleka (Rory Alec), kopā ar Brūsu Andersonu (Bruce Anderson) viņi apciemoja ASV politisko „meku” – Vašingtonas Kapitoliju. Vizītes laikā notika tikšanās ar kristīgās telekompānijas CBN (Christian Broadcasting Network), Ridženta universitātes (Regent University) pārstāvjiem un P. Robertsonu, kā arī ar citām labējo kristiešu spārna autoritātēm, tostarp ar ASV valsts departamenta reliģiju brīvības starptautiskās nodaļas vadītāju.

2006. gadā A. Ļedjajevs piedalās labējo kristiešu piketā pret atbalsta sniegšanu seksuālajām minoritātēm ASV Kalifornijas štata galvaspilsētā Sacramento. 2007. gada februārī viņš ir aicināts Nacionālajās Lūgšanu brokastīs (National Prayer Breakfast), ko iniciē toreizējais ASV prezidents Džordžs Bušs (Cihanoviča 2007), kurš ir A. Ļedjajeva politiskais favorīts, jo tieši Dž. Bušs sekmējis kristīgās ideoloģijas principu nonākšanu ASV valdības dienas kārtībā (Ледяев 2002: 16). Atsaucoties uz faktu, ka Vašingtonā uz Lūgšanu brokastīm uzaicina viņu personīgi, A. Ļedjajevs aizstāv sevi pret pārmētiem par viņa darbības ekstrēmisko un bīstamo raksturu (Avotiņš 2007).

A. Ļedjajeva izvērstās politiskās programmas ietekme ārpus Latvijas visvairāk novērojama Ukrainā. Viņa aktīvā līdzdalība un atbalsts 2004. gadā Ukrainā notikušajam politiskajam apvērsumam (Силенко 2006) nes pozitīvus rezultātus, un jau 2008. gadā Ukrainā ir vairāk nekā 15 „Jaunās paaudzes” draudzes. Uzskatot A. Ļedjajevu par savu autoritāti, draudzes līderi aktīvi iesaistās kā sabiedriskajā, tā arī politiskajā dzīvē. Piemēram, reliģiskajā organizācijā „Dieva vēstniecība”, kas atbalsta A. Ļedjajeva „jaunās pasaules kārtības” ideju, piedalās daudzi valsts varas un politiskie līderi, ka arī pašvaldību vadītāji (Cf. Оранжевая победа 2008).

Organizācijai „Jaunā paaudze” ir vairāki starptautiska mēroga sadarbības partneri. Kopš 2005. gada „Jaunā paaudze” ir starptautiskās radikālās pretgeju kustības „Sargi uz mūriem” (The Watchmen on the Walls) dalībniece, un, kā apgalvots „Jaunās paaudzes” mājas lapā, A. Ļedjajevs ir viens no šīs kustības aktīvākajiem vadītājiem (Cf. Konference (skatīts 15.11.2007.)). Šī kustība bāzējas Sakramento ielejā, ASV, un ir ļoti populāra kristīgo fundamentālistu, it īpaši slāvu minoritātes pārstāvju vidū, kas izbraukuši no bijušās Padomju Savienības.¹⁸ Kustības oficiālajā mājas lapā atzīts, ka tā ir starptautiska kristiešu kustība par kristiešu cilvēktiesībām (Cf. Watchmen (skatīts 16.01.2009.)). Īpaši produktīvi A. Ļedjajevs sadarbojas ar kustības „Sargi uz mūriem” dibinātajiem un aktīvistiem Skotu Laivliju (Scott Lively) un Kenu Hatčersonu (Ken Hutcherson), kuri ir kristiešu rekonstrukcionisma ideoloģijas propagandētāji un aktīvi cīnītāji pret seksuālajām

¹⁸ Kustībā aktīvi darbojas grupa „Sargkareivji uz mūriem”, kura apvieno slāvu minoritāšu pārstāvjus pretgeju kampaņā. Organizācijas Southern Poverty Law Center ziņojumā rakstīts: „Amerikas rietumos Sargkareivji atraduši atbalstu krievvalodīgo fundamentālistu mācītāju vidū, kuri kādreiz dzīvojuši bijušajā Padomju Savienībā. [...] Sargkareivju kustības stratēģija cīņā pret homoseksuālisma “slimību” aicina cilvēkus uz agresīvu konfrontāciju. [...] Nosaukums „Sargkareivji uz mūriem” nāk no Nechemijas grāmatas Vecajā derībā, kurā sargkareivji uzrauga iznīcinātās Jeruzalemes rekonstrukciju. Mūsdienu Sargkareivji apgalvo, ka viņi aizsargā pilsētas, kuras iznīcina homoseksuālisms.” (Sančess 2007)

minoritātēm.¹⁹ Latviju šajā kustībā pārstāv A. Ļedjajevs, organizācijas „No Pride” dalībnieks Igors Maslakovs un LPP biedrs Jānis Šmits.

Kustība „Sargi uz mūriem” tiecas īstenot kristiešu rekonstrukcionistu uzdevumu – reformēt visas varas institūcijas vienā „kristīgajā valdībā”. Mērķa sasniegšanai organizācija rīko masu konferences, demonstrācijas, piketus un citas politiskas akcijas, kuru laikā aicina „valsts iedzīvotājus aktīvi piedalīties svarīgākajos valsts politiskajos notikumos, piemēram, ASV prezidenta vēlēšanās un balsošanā par konstitūcijas labojumiem.” (Cf. Sargi uz mūriem (skatīts 06.11.2008)) 2008. gada oktobrī ASV notikušajā konferencē „Sargi uz mūriem” galveno uzsvaru liek tieši uz aktuālākajiem politiskajiem jautājumiem. Kā var spriest pēc „Jaunās paaudzes” mājas lapā publicētās informācijas par šo notikumu, referātu galvenā tēma ir ASV prezidenta vēlēšanas. Visi oratori aģitē potenciālos vēlētājus atdot savas balsis par „pareizajiem” kandidātiem, iestājoties pret tiem, kuri aizstāv sieviešu tiesības veikt abortus, atzīst homoseksuālās laulības un virza bīstamas sarunas ar islama līderiem. „Doktors Hatčersons izplata 350 tūkstošus DVD, kuros tiek atmaskota demokrātu kandidāta Baraka Obamas nostājas amoralitāte.” (Cf. Sargi uz mūriem (skatīts 06.11.2008)) Līdzīgi rīkojas arī A. Ļedjajevs un citi „Jaunās paaudzes” līderi, iesaistoties priekšvēlēšanu kampaņā Latvijā. A. Ļedjajevs pats atzīst, ka draudze sastādījusi melno un balto politiku sarakstu, melnajā sarakstā iekļaujot tos politikus, kuri atbalsta gejusus.

Prezicionējot sevi kā kristīgo cilvēktiesību un ģimenes vērtību patiesos aizstāvjus, „Jaunās paaudzes” komanda sabiedrības informatīvajā telpā pūlas radīt organizācijas censonā tēlu. 2006. gada 9. decembrī organizācija izplata „Rīgas deklarāciju par ticības brīvību, ģimenes vērtībām un cilvēktiesībām”, kurā atsaucas ne tikai uz Bībeli, bet arī uz starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem. Jāpiemin organizācijas paziņojums laikrakstam „Diena” par reliģisko jūtu aizskārumu saistībā ar A. Ļedjajeva karikatūras publikāciju (Diena 30.01.2007.: 3), tā autori atsaucas uz starptautiskajām cilvēktiesību organizācijām un tiesībsargājošām iestādēm Amerikā (Rītdiena 24.02.2007.: 9). Zīmīgs ir arī paziņojums ministriju atbildīgajām amatpersonām, Latvijas Nacionālās radio un televīzijas padomes locekļiem saistībā ar amatpersonu un vadītāju sodīšanu par „rupjiem un pārmērīgiem ētisko normu pārkāpumiem” televīzijas ēterā (Ледяев 2005). Šādos centienos piesaistīt sabiedrības uzmanību var saskatīt kustības „Sargi uz mūriem” darbības stilu, kad, aktīvi iestājoties par kristiešu tiesību un ģimenes vērtību aizsardzību ASV un citās valstīs, tiek izmantoti masu mediju instrumenti. Visticamāk „Jaunās paaudzes” līderi

¹⁹ Piemēram, Skots Laivlijs, kurš ir viens no biežākajiem „Jaunās paaudzes” pasākumu viesiem, mudina neoharizmātus šādā veidā: „Ir sācies karš starp kristiešiem un homoseksuāliem. Ir jābūt modriem un jāatceras, kas seksuālās minoritātes nekad neapstāsies.” (Nestere 2006: 4)

pārņem šo praksi pēc vizītes ASV 2005. gadā, tās mērķis bija nostiprināt ciešākas saites ar labējo kristiešu spārna pārstāvjiem, tostarp arī ar kustību „Sargi uz mūriem” (Ледяев 2005).

Lai pievērstu sabiedrības uzmanību savām aktivitātēm, A. Ļedjajevs izmanto arī ietekmīgāko politisko figūru popularitāti. 2008. gadā presē publicētas A. Ļedjajeva uzslavas un cerīgās prognozes saistībā ar ministru prezidenta Ivara Godmaņa un valsts prezidenta Valda Zatlera darbību „kristīgās valsts” veidošanā un kristīgo pamatvērtību saglabāšanā (Cf. Zatlers un Ļedjajevs 2008). Augstākās varas pārstāvju neskaidrā pozīcija attiecībā uz „Jaunās paaudzes” darbību dod A. Ļedjajevam izdevību parādīties un pašizpausties publiskajā telpā.

A. Ļedjajevam adresētie politiķu izteikumi, uzrunas un apsveikumi, neoficiāli apstiprina viņa darbības atbalstu un norāda uz „Jaunās paaudzes” nozīmīgo lomu Latvijas sabiedriskās un politiskās apziņas veidošanā.²⁰ Gan aicinājums piedalīties Nacionālajās Lūgšanu brokastīs ASV un Latvijā, gan atzinīgie vērtējumi no atsevišķu politiķu puses kļūst par iemeslu kustības mērķu un uzdevumu leģitimizācijai varas telpā (Avotiņš 2007).

Tomēr ir gadījumi, kad valsts varas pārstāvji nav tik atsaucīgi „Jaunās paaudzes” piekoptās politikas atbalstītāji. Piemēram, bijusī Latvijas prezidente Vaira Vīķe-Freiberga savā intervijā vācu laikrakstam „Jauno paaudzi” raksturo kā „vienu no krievu sektām”. (Радионон 2006)

A. Ļedjajevs mēģina labējo kristiešu rekonstrukcionisma idejas ieviest publiskā diskursa telpā, izmantojot LPP politiskās varas atbalstu un labvēlību. Viņš nosauc LPP par kristiešu tiesību atbalstītājiem un politisko spēku, kas veidos Kristīgās Latvijas nākotni.²¹ „Jaunās paaudzes” politiskā atbalsta kampaņa satur vēlēšanu balsu mobilizāciju, piekritēju politiskās līdzdalības intensificēšanu un konkrētas partijas interešu lobēšanu. Kā apgalvo

²⁰ Piemēram, Intas Feldmanes apsveikuma uzruna draudzei un tās vadītājam: „Es jūs apsveicu ar to, ka šī konference ir kā Dieva Valstības gabaliņš latviešu zemē. Un, ja Dievs piemeklē kādu tautu, tad tajā notiek brīnumi. Lūk, arī Latvijas politiskajā dzīvē pagājušā gada decembrī notika brīnums: Ivara Godmaņa valdības deklarācijā bija rakstīts, ka Latvija ir kristīga valsts un ka tā attīstīsies, balstoties uz Dieva likumiem.” (Saulītis 2008)

²¹ Par šiem mēģinājumiem liecina, piemēram, A. Ļedjajeva 2005. gada 18. maija uzstāšanās „Глава всякого начальства и власти” („Katra vadības un varas galva”) atreferējums draudzes locekļiem par vizīti ASV: “Unikālā atdzimšanas pieredze Latvijā ir atklāsme par kristīgo valdību, un Pirmās partijas fenomens savijņoja cilvēku apziņu un izsauca dzīvu interesi. [...] Pie mums ir ļoti nopietna Pirmā partija. Viņiem ir obligāti jābūt uz lūgšanas brokastīm Vašingtonā. [...] Ja Dievs mūs „saderināja” ar Pirmo partiju, tad kur mēs liksimies – brauksim kopā uz Vašingtonu. [...] P. Robertsons A. Ļedjajevam: „Jaunās paaudzes” un LPP sadarbība pārliecina mani, šie dzeķi sasnieguši nopietnus rezultātus. [...] A. Ļedjajevs P. Robertsonam: Un ja Jūs palīdzēsiet Pirmajai partijai, ja palīdzēsiet mums aizsargāt kristiešu vērtības labējā laukā, mēs būsim Jums visai pateicīgi.” (Ледяев 2005)

A. Ļedjajevs, draudzes locekļi, pirmkārt, ir politisks spēks, aktīvi vēlēti, kas politiskajā arēnā cīnās par kristiešu vērtībām un tiesībām.

5. Secinājumi

Rakstā tika aplūkota reliģiskās kustības „Jaunā paaudze” darbība un idejiskie koncepti, koncentrējot uzmanību uz tās politiskās līdzdalības veidiem un orientieriem. Tika identificēti kustības politiskās ideoloģijas galvenie aspekti, kas nosaka tās politisko rīcību un attīstības vadlīnijas, kā arī sociālās un politiskās mobilitātes pakāpi. Tādi faktori kā komunikācijas tīklu veidošanā iesaistītie sociālie aģenti, diskursīvas telpas konstruēšanai izmantojamā izteiksmes retorika un tās saturs, stratēģiskās attīstības plānošanas modeļi un politiskie lozungi ļauj identificēt „Jauno paaudzi” kā uz kristīgo fundamentālismu orientētu reliģisku kustību, kas savu ideoloģiju konstruē pēc labējo kristiešu politiskajām tehnoloģijām un rīcības modeļiem. Organizācijas īstenotā politiskā ideoloģija satur kristiešu rekonstrukcionisma programmas un stratēģijas pazīmes. Šajā ziņā „Jaunā paaudze” ir viena no organizācijām, kas piekopj visai agresīvu un mērķtiecīgu politisku darbību. Apgalvojums, ka organizācija ir pārņēmusi ASV labējo kristiešu fundamentālistu ideoloģiju, izskatās racionāls, ņemot vērā tās centienus paplašināt savus sociālās komunikācijas tīklus, apgūt politisko un sabiedrisko telpu un apzināt savu vietu tajā.

LITERATŪRAS SARAKSTS

- Aleksejs Ļedjajevs atklāj Ukrainas turneju ar dievkalpojumu Kijevā. (21.01.2009.). http://www.newgeneration.lv/lat/zinas/reportazas_no_izbraucieniem/?doc=7514.
- Aleksejs Ļedjajevs: par atdzimšanu, kristīgām vērtībām un PSRS-2. (08.03.2007.). <http://www.ng.lv/lat/zinas/arhivs/?doc=1074>.
- Anderson, A. (2004). *An Introduction to Pentecostalism: Global Charismatic Christianity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Avotiņš, V. (09.11.2007). Sarūmējieties, baznīckungi! Neatkarīgā Rīta Avīze.
- Barker, E. (2001). New religious movements. *The International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Elsevier Science: Pergamon, Amsterdam, pp. 10631–10634.
- Baznīca. <http://www.newgeneration.lv/lat/baznica/>. (Skatīts 15.12.2008.)
- Baznīcas terminu vārdnīca. <http://www.eleison.lv/vardnica/terminu/s.htm>. (Skatīts 16.01.2009.)
- Berger, P. (1969). *Social Reality of Religion*. London: Faber.
- Christian Colaition of America. <http://www.cc.org/>. (Skatīts 04.03.2009.)
- Chryssides, G. D. (1997). New Religious Movements: Some Problems of Definition. *Internet Journal of Religion*. <http://web.uni-marburg.de/religionswissenschaft/journal/diskus/chryssides.html>.
- Clarkson, F. (1994). Christian Reconstructionism. *Public Eye Magazine*, 1994.–March / June. <http://www.publiceye.org/magazine/v08n1/chrisrec.html>
- Coleman, S. (2000). *The Globalisation of Charismatic Christianity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cihanoviča, J. (2007). *Vara, sekss un brokastis*. Sabiedriskās politikas portāls politika.lv. <http://www.politika.lv/index.php?id=14855>.
- Dzērve, L. (2007). *Valdis Zatlers tiek pie draudzes Jaunā paaudze simpātijām*. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/latvijas-zinas/valdis-zatlers-tiek-pie-draudzes-jauna-paaudze-simpatijam>.
- Encyclopaedia Britannica*. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/391738/Moral-Majority>. (Skatīts 16.01.2009.)
- Goldberg, M. (2006). *Kingdom Coming: The Rise of Christian Nationalism*. 1st ed. W. W. Norton & Company.

- Grāmatas*. http://www.newgeneration.lv/lat/svetrunas_gramatas_skola/. (Skatīts 15.12.2008.)
- Hicks, J. (1996–2003). The Political Subsistence of the Religious Right: why the Christian Right Survives and Does not Thrive. *The American Religious Experience*. <http://are.as.wvu.edu/jhicks.html>.
- „Jaunā paaudze” izmanto Zatlēra vārdu savu ideju popularizēšanai. (28.05.2008.). <http://www.delfi.lv/news/national/politics/article.php?id=21062072>.
- „Jaunās paaudzes” līderis nikns uz valdību. (25.05.2007.). <http://news.frut.lv/lv/ppl/society/2603>.
- Konference "Sargi uz mūriem". Otrā diena. (15.11.2007.). http://www.newgeneration.lv/lat/zinas/watchmen_on_the_walls/?doc=3556.
- Krūmiņa-Konkova, S. Tēraudkalns, V. (2007). *Reliģiskā dažādība Latvijā: stratēģijas iecietības veicināšanai*. Rīga: Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts.
- Latvijas Reliģiskās organizācijas (2005). Rīga: Agneta T.
- Linker, D. (2008). Sticking With the Devil They Know. *The New Republic. A Journal of Politics and the Arts*. <http://blogs.tnr.com/tnr/blogs/linker/archive/2008/11/07/sticking-with-the-devil-they-know.aspx>.
- LPP slavināšana kļuvis par galveno „Jaunās paaudzes” sludinājumu sastāvdaļu. (20.09.2006.). <http://www.apollo.lv/portal/news/72/articles/83049>.
- Mēs esam unikāli. (2005). *Tikšanās*. Nr.1. 4–8.
- http://www.tiksanas.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=39&Itemid=3.
- Murray, O. D. (1996). *The Right and the Righteous: The Christian Right Confronts the Republican Party*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- The Moral Majority Coalition*. <http://www.moralmajority.com/>. (Skatīts 16.01.2009.)
- Nestere, L. (08.07.2006.). Aicina būt modriem saistībā ar homoseksuāļu aktivitātēm. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. *New Generation Christian Center. Territory of New Generation*. <http://www.ngteam.org/english/territory.htm>. (Skatīts 16.01.2009.)
- Prasa atvainoties kristiešiem. (30.01.2007.). *Diena*.
- Protestantu baznīcas "Jaunā Paaudze" pazinojums*. (25.06.2007.) <http://news.frut.lv/lv/polit/politics/5179>.
- Publiska atvainošanās vēl nav saņemta. (24.02.2007.). *Rūdiena*.
- Reliģisko lietu pārvaldes 2007. gada pārskats. (2008). <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/parskati/2007.html>.
- Reliģisko savienību (baznīcu), diecēžu un reliģisko organizāciju 2008. gadā pārskats. (2009). http://www.tm.gov.lv/lv/documents/parskati/2008/rel_org_parskats_2008.doc.
- Prayer Breakfast Network*. <http://pbnet.org/>. (Skatīts 16.01.2009.)
- Robertson, P. (1991). *The New World Order*. Dallas: World publishing.
- Sančess, Keisijs (20.11.2007.). *Saikne ar Latviju. Southern Poverty Law Center ziņojums*. <http://www.politika.lv/print.php?id=14858>.
- „Sargi uz mūriem”. *Amerikas turneja*. (06.11.2008.). http://www.newgeneration.lv/lat/zinas/watchmen_on_the_walls/?doc=6746.
- Saulītis, A. (07.07.2008.). *Šlesers uzrunā "Jauno paaudzi"*. <http://jauna.diena.lv/lat/politics/politika/slesers-uzruna-jauno-paaudzi>.
- Stark, R. & Bainbridge, W.S. (1985). Of Churches, Sects and Cults. *The Future of Religion: Secularization and Cult Formation*. Berkley e.a.
- Tēraudkalns, V. (2007). Draudze «Jaunā paaudze» — sekta vai baznīca? *Celojums ar citādo: subkultūras pilsētas vidē*. Rīga: Dialogi.lv.
- The Official Site of Pat Robertson*. www.patroberson.com. (Skatīts 16.01.2009.)
- Watchmen on the Walls – International Christian Movement for Human Rights*. <http://www.watchmenonthewalls.com/>. (Skatīts 16.01.2009.)
- Wilcox, C. (1996). *Onward Christian Soldiers? The Religious Right in American Politics*. Bolder: Westview Press.
- Wilkey, D. (1991). *New World Order by Pat Robertson. A Christian looks at the Religious Right*. <http://www.livingston.net/wilkyjr/link26.htm>.
- Zatlers un Ļedjajevs vienojas kopīgā lūgšanā*. (08.11.2008.). http://www.postfactum.lv/1/1/?id_news=26317.
- Бог увидит, за кого вы проголосуете. http://www.pctv1.lv/?lang=ru&mode=rakurs&submode=wrotelat&page_id=4355. (Skatīts 21.01.2009.)
- Гаджиев, К.С. (1999). *Введение в политическую науку*. Москва: Логос.
- Июффе, Г. (2005). Христианское осмысление проблемы наркомании. Наркотики и религия. *Журнал „Санкт-Петербургский университет”*. № 3. <http://www.spbumag.nw.ru/2006/02s/3.shtml>.
- Латвийская „партия священников” и „Новый мировой порядок”. <http://www.kompromat.lv/item.php?docid=readn&id=2147>. (Skatīts 13.02.2009.)
- Левушкан, П. (2007). Алексей Ледаев: Христиане имеют право участвовать в политической жизни. <http://www.baznica.info/pagesid-4575.html>.
- Ледаев, А. (2002). *Новый мировой порядок*. Рига: Новое Поколение.

- Ледяев, А. (2005). *Глава всякого начальства и власти*.
<http://www.komardin.ru/files/060421022644.rar?PHPSESSID=ba2c9417ccea1b42b2cc018c41f7ae12>.
- Ледяев, А. (2007) *Гражданская позиция и христианская экспансия 2*. (28.04.2007.)
http://www.newgeneration.lv/rus/dla_pressi/interv_u_pastora/in_site/in_site/tools/transfer.php?file=files/text/042807-2_int_messian_pdf.pdf.
- Ледяев рассказывает о своих школьных годах, знакомстве с женой Ольгой, о том, как мирится с ней и о Ленине*. (16.02.2006.). <http://prochurch.info/index.php/more/4162>.
- Мейден, И. (2008). „Моя „крыша” — Христос!” <http://www.ves.lv/article/57049>.
- Михайлов, С. *Ледяев и лидеры Латвийской первой партии отправились в Вашингтон помолиться*.
<http://www.kompromat.lv/item.php?docid=readn&id=2163>. (Skatīts 10.12.2008.)
- „Новое поколение” в Украине стала конфессией. (06.03.2007.).
<http://news.invictory.org/issue10722.html>.
- „Оранжевая победа” латвийских сектантов.
<http://www.kompromat.lv/item.php?docid=readn&id=1219>. (Skatīts 10.12.2008.)
- Официальная позиция "Слова Жизни" по Новому Мировому Порядку от НПТ*. (2004).
<http://jesuschrist.ru/forum/showthread.php?Cat=&Board=&Number=139828>.
- Пугачев, В., Соловьев, А. (2000). *Введение в политологию*. Москва: Аспект Пресс.
- Радионых, В. (2006). Президент: „Против геев выступили религиозные круги и одна русская секта.” (28.07.2006.). <http://www.interfax-religion.ru/latvia/?act=print&div=4038>.
- Рижская Декларация о Свободе Вероисповедания, Семейных Ценностях и Правах Человека*. (2006).
<http://www.baznica.info/index.php?name=Pages&op=page&pid=2929>.
- Сектант Ледяев устанавливает Новый мировой порядок в Украине?*
<http://www.kompromat.lv/item.php?docid=readn&id=1214>. (Skatīts 10.12.2008.)
- Философский словарь*. (2001). Москва: Республика.
- Шабанов, А. (05.01.1995.). Опасные игры от имени Христа. *Диена*.
- Шлесерс выступил на конференции „Нового поколения”*. (07.07.2008.).
<http://rus.delfi.lv/news/daily/politics/article.php?id=21337577&categoryID=18698009>.